

КАРОЉ ЧАЛА

МУКЕ У ЗЕМЉИ КРВНЕ ОСВЕТЕ

У моје срећно "сељачко" време - не односи се то на земљорадничку делатност /која је била занемарљива: лети чување свиња и, касније, берба грожђа код друга, па, у гимназијским данима, наравно, берба памука* /, већ на једну врсту литерарне делатности - наиме, читавих пет година био сам уредник у издавачком предузећу "Magveto" ("Сејач") - дакле, у то моје срећно доба седим ја с Дудаш Калманом у кафани и разговарамо о свему и свачему. Ако се не варам, било је то време кад је он преводио дела Ериха Коша, а ја приређивао један српски роман који је потом и објављен. Причали смо, поред осталог, о судбини југословенске поезије и прозе у Мађарској, о присутности, познавању и непознавању југословенске књижевности код нас у Мађарској, кад он одједном изговори: "Ма, који је ђаво узео да у 'Magvetu' објављује тог маторог секташа, стаљинисту Зоговића?" - "Е, тај ђаво сам ти, на прилику, ја - рекао сам му одмах.- Ја сам Ђерђу Кардошу, директору "Magveta", предложио да то објави. Ја сам направио и избор поезије, а делимично сам и преводио, штавише, касније, кад сам "ушао" у српско-хрватски и кад сам почео да га "зоговићевски" разумевам, прихватио сам се и дословних, силових превода за колеге-уметничке преводиоце. И тако се 1971. године појавила у Будимпешти Зоговићева књига поезије *О љубави, накнадно*. Црногорски је песник живео и радио, већ одавно у Београду.

Дудаш се за тренутак збунио, да би се убрзо насмејао; и, наравно, и сâм сам се насмејао, и тиме је ствар легла. У то време било је уобичајено да узајамне непријатности искрено изгладимо узајамним смехом. Али,

* По Стаљиновој наредби, у Мађарској је требало гајити памук.

не може се заборавити ни избрисати како се колега писац-сарадник правдао, како се "вадио": "не љути се, нисам ту ствар читао, само..."

То је оно произвољно презентирање мишљења које је и данас познато и данас постоји. Постоји у неким глосарима, у гломазним историјама књижевности, фронталним политичким брбљаријама и квази-духовитим есејима, непромишљеним, безазленим, али и промишљеним и злим изјавама. Ту нема помоћи. А и не треба нам, није нам то посао. Није вредно труда, а није ни могућно сваку пристрасност, сваку клевету или глупост исправљати, демантовати. Вредније је обратити пажњу на оне с којима се може наћи заједнички језик, разумевање. Зоговића не преводим, нисам преводио и ни данас не преводим за пристрасне; о Зоговићу не говорим за занесене, већ за оне који ће прочитати његова призната дела.

Није само његова поезија објављивана на мађарском језику у зборницима, већ и проза (на пример, у зборнику ратних приповедака од Балзака до наших дана приповетка *Сесџра*, Будимпешта 1980), каткад и у периодици, где је изишао и део прозног опуса. Поред осталог, у издавачком предузећу "Zrinyi" објављен је, 1983, и један роман. И данас са жаљењем констатујем да је издавач, повлађујући моди, променио наслов романа, и то лоше *Тамо горе у снежним њанинама!*, мада је оригинални наслов *Кожух с њола рукава!* потпуно упућивао на апсурдност теме романа.

Узгред напомињем да онај, не баш безначајног обима, избор Зоговићеве дотадање поезије тек делимично може да прикаже песника који је умро 1986. године. Последњих пола десетлећа живота, поета се виноу у више лирске висине; можда би тачније било рећи: спустио се својом поезијом у тајновите дубине душе.

Обрадом тешке "историјске громаде" Зоговић је створио песнички циклус који је испунио целу књигу која, природно, говори о свом времену, о касном времену Ј. Б. Тита, о Југославији, Балкану, Европи, о садашњем малом свету, о великом свету као и о стварној историјској прошлости. Вишеструке тајне Зоговићеве *Књажеске канцеларије* /наслов тог поетског циклуса/ мађарском читаоцу још су неприступачне. Овај Зоговић нам тек предстоји. Као и Зоговић писац студија. Негдашње идеолошке, критичке полемике сажео је у књижевноисторијске реминисценције које су његови тадашњи, а и нови противници много, пре свега једнострано, помињали. Међутим, кад ми се јави лик Зоговића-научника, не мислим на то већ ми пада на ум онај његов рад у којем анализира средњовековне српске народне песме или студије о делима црногорског песника-великана владике Његоша.

У Зоговићевој приповедачкој прози не препознаје се само време пре и у доба партизанског ратовања већ се, са запањујућом објективношћу, јавља и један, готово фантастичан свет: балканско друштво

с конзервативним древним односима које је песник и лично "искусио", доживљавао га у детињству и раној младости, или о њему слушао од одраслих у средини у којој је живео. То је слика горштакког сеоског живља који чува племенске обичаје, који је на "вечитој стражи", у црногорској "Крајини" и који упорно, жилаво брани своје постојање и опстојање и, природно, свој начин живљења. Живели су ту пастири, сељаци православне вере и српског језика, муслимани, потурице, Албанци, чак и прави Турци /почетак века, остаци турског царства на Балкану/, који су долазили, заузимали, освајали, мешали се, женили, одлазили или остајали да ту живе, па се ту јавља и вишенационална аустроугарска војска, која је стизала из Босне. И у двадесетом веку су чак коленивићи у Црној Гори потхрањивали осећања националноплеменске припадности и настојали да удовоље обавезама, захтевима древних обичаја; између осталих, и обавезама крвне освете.

У Зоговићевој приповедачкој трилогији *Хроника Вељка Остојића* делује апсурдна, али у потпуности веродостојна, реална историја крвне освете, везана за три генерације Вељкове породице, па до Вељковог адолесцентног доба, дакле, до времена настанка радничког покрета. То Вељко прича својим сапатницима у затворској ћелији, у коју је доспео под сумњом да је учествовао у илегалној комунистичкој организацији. Он је студент, дакле, појединац који припада сасвим другом, модерном свету, а прича о нерашчишћеним рачунима крвне освете, који се бескрајно повлаче и до његовог времена.

Приповест делује толико проживљено и веродостојно, да читалац мање-више поистовећује Вељка Остојића с аутором, што може, али и не мора да буде тачно. У сваком случају, писац није имао намеру да остави такав утисак.

Време у којем је приповест испричана у тој трилогији-роману и које се ту исказује као оквир, може овде да делује и као страни елеменат, с ометајућим својством, бар за мене / преводио сам ово дело из чистог поштовања према Зоговићевом писању и без изгледа на објављивање/. Наиме, док сам преводио ову тројну хронику из недавне прошлости, често ми се јављало такво осећање. То осећање није сасвим искључиво, а није ни неприкосновено: нужно је сагледати да је сва та прошлост која се у прози Радована Зоговића јавља, укусом и мирисом, на нивоу ухватљивости, додирљивости, као својеврсна временска реалност, чврсто везана за његово доба, и за доба после њега, па ни после смрти његове није ишчилела из балканске збиље.

Без откривања и упознавања с појавом крвне освете и без модерног аспекта на апсурдност догађаја и реаговања, не би само стварност Југославије у Другом светском рату, партизанско херојство и покатак неоправдана репресивна суровост неупућеном посматрачу остала тајанствена, већ наравно, и ова најновија, још незавршена балканска

прошлост, односно кланица у Босни и југословенски такозвани грађански рат. /И све то, у разним видовима, њихово опстајање и у доба мира: политичким сеобама народа њихов се утицај проширио и на крајеве где код староседелаца већ одавно није било у "моди", од Војводине, преко злогласног Голог отока, до далматинскохрватских крајева/.

Поред познавања национално-верских односа, за потпуно разумевање савремених догађања није без значаја и потреба познавања и племенских односа, захтева и принуда тих односа, што је за многе од нас већ прошлост, прекривена велом заорава.

Наравно, не препоручујемо Зоговићеву "историјску" прозу за шире упознавање само због актуелне политичке конотације. Само део Зоговићевих књижевних вредности нераскидиво је везан с тим. Зоговићева снага реалистичког приказивања живота крије се, између осталог, у вишеслојности и вишезначности: побуђује разгрананавање маште у много праваца, разуђује мисли с ослонцем на сопствена искуства. Уосталом, управо тако чини то добра литература.

Надам се да ће светлост дана на мађарском језику угледати како касније Зоговићево песничко благо, тако и прозаик Зоговић с приповедањем о прошлости и Зоговић књижевни историчар-критичар с већином својих дела. /Засад бих ипак одустао од предвиђања какве околности треба да се појаве и ускладе да би се то десило. Уосталом, ко зна!/
.

С мађарског превео
Иван Јанковић

Карољ Чала

PAINS IN THE COUNTRY OF BLOOD FEUD

Summary

Debating with a colleague on the need to publish a writer with a label (negative, of course) the author states: "We are not translating ... for the biased... nor for the enthralled, but for those who will read his acclaimed literary works." He lists what of Zogović has been published in Hungarian so far, and the poetic, narrative, literary-historical works the Hungarian reader has yet to become acquainted with.

He focuses on the trilogy "Cronicle of Veljko Ostojić" where the author examines the problem of blood feud. Understanding that problem is helpful not only in explaining the Yugoslav reality at the time of Second World War, but also the most recent, still unfinished Balkan past.